

УДК 336.63: 330.567.2

С. В. Качула,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університетORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2540-862X>

Л. В. Лисяк,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Університет митної справи та фінансівORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2948-7089>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.16.11

КРЕДИТНА ТА ДЕПОЗИТНА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

S. Kachula,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Dnipro State University of Agriculture and Economics

L. Lysiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, University of Customs and Finance

CREDIT AND DEPOSIT BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE AS A COMPONENT OF ENSURING THEIR FINANCIAL STABILITY

У статті здійснено аналіз депозитної та кредитної поведінки домогосподарств в економічній системі України як складової підтримки їх фінансової стійкості домогосподарств та окреслено заходи щодо зміцнення останньої. Окреслено характерні особливості депозитної поведінки домогосподарств. Показані основні аспекти реалізації кредитно-депозитної політики банківськими установами, проведено окремий аналіз депозитної та кредитної поведінки домогосподарств за період з 2011 р. по 2022 р. та за п'ять місяців 2023 р., який показав, що з 2019 р. домогосподарства обирають вкладення своїх коштів "на вимогу", адже зазвичай даний тип вкладення коштів дозволяє зняти їх з рахунку в будь-який час, не втрачаючи відсотків. Частка ж депозитів "до 1 року", "від 1 до 2 років" та "більше 2 років" стрімко знижується. Так, впродовж 2011—2022 рр. частка депозитів до 1 року зменшилась майже на 11%; від 1 до 2 років — на 28,5%; більше 2 років — 7,8%.

Аналіз наданих споживчих кредитів домашнім господарствам впродовж 2011–2022 рр. та за 5 місяців 2023 р. показав, що найбільш затребувані кредити строком "до 1 року", їх частка за аналізований період збільшилась майже на 33% і в 2023 р. продовжує зростати. Зазначено, що ключовими елементами для підтримки фінансової стійкості домогосподарств є їх раціональна депозитна та кредитна поведінка, активне управління коштами та фінансове планування, фінансова та комп'ютерна освіченість/грамотність. Зроблено висновок, що надання домогосподарствам знань щодо вмiлого використання інструментів фінансового планування та достовiрного i вiдповiдального консултування з управління власними та кредитними коштами може допомогти їм впоратися з фінансовим стресом і змінити/згладити негативні ситуації та виробити оптимальну кредитну та/або депозитну поведінку, що дозволить досягти за інших рівних умов фінансової стабільності.

The article examines the role of households in the economic system of Ukraine and the relationship between the financial stability of households, the banking system and the country as a whole. The goals of ensuring the balance of households, which allow to ensure stability of the financial situation of individual families, are considered. It has been established that during crises (the COVID-19 pandemic and Russia's invasion of Ukraine), the level of uncertainty increases, which directly affects the financial stability of households. Among the ways of overcoming crisis situations by

households and stabilizing their financial situation, the implementation of the bank's credit and deposit policy and the implementation of digitalization of banking services are considered. In order to establish the effectiveness of credit and deposit policy by banking institutions, a separate analysis of deposit and credit behavior of households was conducted. The impact of credit and deposit behavior of households on their financial stability is proven. The analysis showed that household deposit behavior reflects actions and decisions regarding saving and investing money in deposit accounts in banks and other financial institutions. The volume of household deposits attracted by banks of Ukraine in 2011-2022 and for five months of 2023 showed that, starting from 2019, households choose to deposit their funds on demand, as this type of deposit allows them to be withdrawn from the account at any time without losing interest. The share of deposits "up to 1 year", "from 1 year to 2 years" and "more than 2 years" is rapidly decreasing. Thus, in 2022, the share of deposits up to 1 year has decreased by almost 11% since 2011; from 1 year to 2 years — 28.5%; more than 2 years — 7.8%. The conditions of reduction of real incomes and slowdown of wage growth may affect the financial stability of households. A bank loan can become one of the tools that households use to support their expenses in conditions of reduced income or increased expenses. The analysis of loans granted to households by target direction and repayment terms in 2011-2022 and for 5 months of 2023 showed that the largest share of consumer loans with a term of "up to 1 year". From 2011 to 2022, it increased by almost 33% and will continue to grow in 2023. The share of consumer loans from 1 year to 5 years for the analyzed period remains almost unchanged, but more than 5 years decreased by 32%. It is noted that the key elements for maintaining the financial stability of households are their rational deposit and credit behavior, active management of funds and financial planning, financial and IT education/literacy. It was concluded that providing households with knowledge on the skillful use of financial planning tools and reliable and responsible counseling on managing their own and credit funds can help them cope with financial stress and change/smooth negative situations and develop optimal credit and/or deposit behavior that will allow to achieve financial stability when everything else is equal.

Ключові слова: домогосподарство, фінансова стійкість, цифрові інструменти, банківський кредит, кредитна поведінка домогосподарств, депозитна поведінка домогосподарств, фінансовий ризик, фінансове планування, фінансова та комп'ютерна грамотність.

Key words: household, financial sustainability, digital tools, bank credit, household credit behavior, household deposit behavior, financial risk, financial planning, financial and computer literacy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Спочатку COVID-19, а потім повномасштабне вторгнення росії на територію України спричинили серед інших виникнення різних проблем, пов'язаних з фінансовою поведінкою домогосподарств у аспекті зростання ймовірності виникнення ризиків порушення їх фінансової стійкості. Кредитна та депозитна поведінка домогосподарств, як складові їх фінансової поведінки загалом, мають ключові позиції у підтримці фінансової стійкості насамперед банківського сектору та водночас породжують нагальну потребу підвищення готовності/адаптації домогосподарств до різних фінансових потрясінь/шоків в умовах нестабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у різні аспекти економіки та фінансів, які перетинаються з теорією фінансів домогосподарств, такі як споживання, заощадження, інвестиції та людський потенціал і людський капітал внесли Дж.М. Кейнс,

К. Ланкастер, П. Самуельсон та ін [8]. Їх наукові доробки допомогли сформуванню сучасне розуміння того, як домогосподарства приймають фінансові рішення та керують своїми ресурсами за умова нестабільності. Розкриттю проблем розвитку фінансів домогосподарств, формування фінансових ресурсів, заощаджень, окремих аспектів фінансової поведінки домогосподарств присвячені праці вітчизняних дослідників: О. Драган [1], С. Єгоричевої, І. Вертебного [5], Г. Коцюрубенко [3], Т. Кізими [4], А.Славкової, Т.Гордейчук [9] та ін.

Впродовж останніх років Україна пройшла складні фінансово-економічні перетворення, стикаючись з економічними та політичними викликами. Зміни в економіці, реформи, військові ризики суттєво впливають на рівень життя населення. Так, серйозною проблемою стало безробіття, доходи багатьох громадян зменшилися, у прифронтових регіонах погіршується доступ до якісних соціальних, фінансових та інших послуг, інфраструктури, зростає навантаження на відносно безпечні території України внаслідок внутрішнього переміщення населення [1]. Тому постає важливе питання подальшого дослідження поведінки домогосподарств у аспекті збереження їх фі-

нансової стійкості у процесі здійснення кредитно-депозитних банківських операцій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у визначенні стану депозитної та кредитної поведінки домогосподарств в умовах нестабільності в Україні та окреслення заходів збереження їх фінансової стійкості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Домогосподарства займають центральне місце в економічній системі будь-якої країни світу, адже вони забезпечують одне з найважливіших джерел заощаджень в економіці. Рівень споживання домогосподарств є ключовим фактором попиту на товари і послуги на ринках. Збільшення витрат домогосподарств зазвичай сприяє зростанню виробництва та стимулює економічне зростання. На відміну від цього, зниження витрат може вплинути на ділову активність та спричинити економічний спад.

Фінансова стабільність сектора домогосподарств є важливим фактором для загальної фінансової стабільності країни. Фінансова стійкість домогосподарства відображає його здатність управляти фінансами, забезпечувати фінансову безпеку та досягати фінансових цілей незалежно від зовнішніх економічних умов чи непередбачуваних обставин.

На думку Драган О.О., керування бюджетом домогосподарств є важливою фінансовою практикою для багатьох сімей. Бюджет домогосподарства відображає відповідність між доходами, витратами та заощадженнями, що дозволяє забезпечити стійкість та стабільність фінансової ситуації сім'ї [2]. Ефективне керування бюджетом може допомогти досягти наступних цілей:

- забезпечення фінансової стабільності: контроль над витратами та доходами дозволяє уникнути фінансових труднощів та забезпечити стійкий фінансовий стан домогосподарства. Важливо зберігати адекватний рівень заощаджень та мінімізувати зростання заборгованості, щоб уникнути неплатоспроможності;

- планування майбутніх витрат: керування бюджетом домогосподарства допомагає заздалегідь планувати витрати та заощадження, зокрема на майбутні заходи, відпустки, освіту, перекваліфікацію/підвищення кваліфікації, пенсійне забезпечення тощо. Це дозволяє краще управляти фінансовими ресурсами та бути готовим до непередбачуваних обставин;

- розподіл пріоритетів: керування бюджетом допомагає зробити розумний розподіл коштів між різними категоріями витрат, такими як основні потреби, розваги, освіта, здоров'я, заощадження тощо. Задоволення пріоритетів сприяє збалансованому і задовільному фінансовому життю;

- зниження зайвих витрат: керування бюджетом допомагає ідентифікувати зайві витрати та зменшити їх, що може вивільнити додаткові ресурси для накопичення заощаджень або інвестування;

- фінансова безпека: контроль над бюджетом допомагає забезпечити фінансову безпеку домогосподарства в разі виникнення несподіваних ситуацій, таких як втрата роботи, медичні екстрені випадки, природні катастрофи та інші непередбачувані події.

Збалансований бюджет домогосподарства допомагає створити стабільне та стійке фінансове майбутнє для сім'ї. Для досягнення успіху в цьому напрямку важливо ретельно вивчати власні доходи та витрати, планувати майбутні витрати та заощадження, виокремлювати пріоритети та визначати (формувані) резерви на випадок фінансових несподіванок (настання фінансових ризиків).

Пандемія COVID-19 та вторгнення росії на територію України насамперед вплинула на фінансову стійкість домогосподарств через втрату роботи та відповідно доходу та зумовили необхідність у розширенні механізмів та інструментів їх державної підтримки. Як наслідок, значна кількість домогосподарств зазнали фінансових труднощів. Крім безпосереднього впливу на фінансові ресурси, криза в Україні, спричинена війною, також вплинула на фінансову стійкість домогосподарств і більш опосередковано, збільшивши рівень невизначеності, ускладнивши доступ також і до неофіційної підтримки через друзів, сім'ї та спільноту, а також посиливши відчуття стресу [4].

Грошово-кредитні інструменти підтримки фінансової стійкості домогосподарств включають різноманітні фінансові продукти та послуги, що допомагають зберегти та розширити фінансові ресурси, здійснювати платежі, захищати від ризиків та досягати фінансових цілей. Кредитно-депозитна політика банку під час кризи може досить значно змінитися в порівнянні з нормальними економічними умовами. Кризовий період може супроводжуватися зростанням ризиків, нестабільністю ринків та зміною звичайної фінансової поведінки споживачів фінансових послуг. За таких умов банки у свою чергу мають застосовувати адаптивні

Таблиця 1. Динаміка обсягів депозитів домогосподарств, залучених банками України, та їх частка за строками повернення

Період	Усього, млн грн	у тому числі частка за строками, %			
		на вимогу	до 1 року	від 1 до 2 років	більше 2 років
2011	310390	22,8	33,6	36,7	6,9
2012	369264	20,9	34,0	37,8	7,3
2013	441951	19,8	27,5	49,4	3,3
2014	418135	24,0	32,4	40,1	3,5
2015	410895	27,4	42,9	25,8	3,9
2016	444676	29,2	38,5	31,1	1,2
2017	495313	33,5	36,6	28,7	1,2
2018	530250	38,4	39,6	20,7	1,3
2019	576126	41,7	41,2	16,1	1,0
2020	730317	51,9	32,5	14,4	1,2
2021	794152	59,6	26,3	12,8	1,3
2022	1045731	68,1	22,8	8,1	1,0
2023					
січень	1036022	66,6	24,2	8,2	1,0
лютий	1047661	65,8	25,2	8,0	1,0
березень	1055408	65,2	28,3	5,5	1,0
квітень	1061069	65,5	27,9	5,6	1,0
травень	1062813	65,5	25,0	8,5	1,0

Джерело: розраховано на основі [6].

стратегії для збереження стійкості та забезпечення функціонування фінансової системи. Якщо домогосподарства зберігають свої кошти у банках або інвестують у фінансові інструменти, такі як акції або облігації, ці кошти стають доступними для кредитування іншим суб'єктам економіки, що сприяє мобілізації капіталу та фінансуванню проектів розвитку, бізнесів та інфраструктури, що сприяє економічному зростанню країни.

Банківські депозити є найбільш популярним та зрозумілим сучасним інструментом, за допомогою якого домогосподарства можуть зберегти свої заощадження з певним рівнем безпеки та отримувати відсоток на них [4; 5]. Кошти на депозити можуть розміщуватися на короткій або тривалій термін і надають можливість зберегти гроші з метою майбутнього використання. Депозитна поведінка домогосподарств відображає їхні дії та рішення щодо збереження та вкладення грошей на депозитні рахунки в банках та інших фінансових установах. Наведемо характеристику основних аспектів депозитної поведінки домогосподарств:

— збереження грошей: домогосподарства відкривають депозитні рахунки в банках для зберігання грошей, замість тримання їх у готівковій формі. Збереження грошей на депозитах дозволяє домогосподарствам зберігати свої фінансові ресурси у безпечному місці та отримувати відсотки доходу.

— фінансова безпека: депозитні рахунки допомагають домогосподарствам створювати

фінансову безпеку. Вони забезпечують резервні фонди, які можуть використовуватися у випадку непередбачених подій або фінансових труднощів. Збереження грошей на депозиті дозволяє домогосподарствам мати доступ до ліквідних коштів, які можуть використовуватися у разі потреби.

— заробіток на відсотках: він є однією з основних цілей депозитної поведінки. Домогосподарства розміщують свої кошти на депозитних рахунках, оскільки банки надають відсотки за збереження. Це дозволяє домогосподарствам отримувати додатковий дохід на свої вкладення.

— терміни депозитів: домогосподарства можуть обирати різні терміни депозитів залежно від своїх фінансових потреб і цілей. Існують короткострокові депозити, кошти з яких можуть бути зняті в будь-який момент, а також довгострокові депозити, які вимагають тривалого збереження коштів. Вибір тривалості депозиту залежить від фінансової стратегії та потреб домогосподарства.

— ризики і гарантії: депозитні рахунки нерідко сприймаються домогосподарствами як безпечний спосіб збереження грошей. У багатьох країнах світу існують розвинені системи депозитного страхування, які гарантують певний рівень захисту вкладів домогосподарств у випадку банкрутства банку. Це допомагає зменшити ризик втрати грошей для домогосподарств та підвищує попит на банківські послуги.

— диверсифікація: домогосподарства можуть вибирати стратегію депозитної диверсифікації, розміщуючи свої кошти на різних депозитних рахунках, на різні терміни в одному або в різних банках. Це дозволяє розподілити ризики та отримати різні умови відсотків для різних депозитів.

Аналіз динаміки обсягів депозитів домогосподарств, залучених банками України у 2011—2022 рр. та за п'ять місяців 2023 р. показав наступне. Найбільшу частку в загальній кількості депозитів упродовж 2011-2013 рр. займали депозити від 1 року до 2 років — від 36,7% до 49,4%. Починаючи з 2015 р. лідерство серед депозитів посіли депозити до 1 року — від 42,9% в 2015 р. до 41,3% в 2019 р. з незначним зменшенням в 2016—2018 рр. (табл. 1).

Початок пандемії COVID-19, а потім повномасштабне вторгнення росії на територію України кардинально змінило ситуацію депозитної поведінки домогосподарств. Так, починаючи з 2019 р. домогосподарства обирають вкладення своїх коштів "на вимогу", так як даний тип вкла-

дення коштів дозволяє зняти їх з рахунку в будь-який час, не втрачаючи відсотків. Частка ж депозитів "до 1 року", "від 1 до 2 років" та "більше 2 років" стрімко знижується. Так, в 2022 р. частка депозитів до 1 року з 2011 р. зменшилась майже на 11%; від 1 року до 2 років — 28,5%; більше 2 років — 7,8%. Майже не змінилась ситуація і за п'ять місяців 2023 р., єдине що прослідковується — це незначне зниження депозитів на вимогу та незначне збільшення депозитів до 1 року. Водночас з метою стабілізації ситуації на ринку банківських послуг, банками впроваджуються сучасні цифрові технології, які дозволяють клієнтам здійснювати банківські операції дистанційно, не виходячи з дому (до цього часу системно цифрові технології застосовувало обмежене коло банків). Скористатися такими видами послуг можуть домогосподарства, що мають відносно стабільний дохід, володіють навичками роботи на комп'ютері та мають інтернет.

Аналіз структури депозитів домогосподарств, залучених банками України, у розрізі валют у 2011—2022 рр. та за п'ять місяців 2023 р. показав, що насамперед домогосподарства зберігають свої кошти в гривневому еквіваленті. За аналізований період частка гривневих депозитів коливалась від 47% до 64%, тобто в серед-

Таблиця 2. Структура депозитів домогосподарств, залучених банками України, у розрізі валют у 2011—2022 рр., %

період \ валюта	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
гривня	52	51	58	48	48	47	51	55	59	59	64	62
долар США	37	40	34	43	43	45	41	38	34	33	29	30
євро	10	8	7	8	8	8	8	7	7	7	7	7
інші валюти	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Джерело: сформовано на основі [6].

ньому за 12 років становила майже 55%. На другому місці — валютні депозити, в доларах США. Їх частка за цей же період в середньому становила 37%. На третьому місці — депозити в євро, середня частка яких складає 7,7% (табл. 2).

Депозитна поведінка домогосподарств може залежати від рівня доходів, фінансових цілей, ризикової прийнятності та економічної стабільності. Вона може змінюватися залежно від економічних умов, рівня процентних ставок та інших факторів. Процентна ставка за вкладом в національній валюті значно вища, ніж за вкладом в іноземній валюті, що і зацікавлює домогосподарства вкладати свої заощадження якраз на гривневі депозити. В розрізі строків погашення депозитів за період 2011—2022 рр. найвищі процентні ставки

Таблиця 3. Динаміка процентних ставок за новими депозитами домашніх господарств в Україні у розрізі видів валют і строків погашення у 2011—2022 рр. та за п'ять місяців 2023 р.

(середньозважені ставки в річному обчисленні, %)

Роки	у національній валюті					в іноземній валюті				
	всього	в т.ч. за строками погашення				всього	в т.ч. за строками погашення			
		на вимогу	до 1 року	від 1 до 2 років	більше 2 років		на вимогу	до 1 року	від 1 до 2 років	більше 2 років
2011	12,3	5,4	13,7	15,8	16,9	6,2	3,5	6,3	7,7	8,0
2012	16,7	7,3	18,6	18,6	17,6	7,1	3,5	7,2	8,2	8,1
2013	16,9	9,0	17,6	19,0	17,8	6,8	3,0	6,6	7,9	7,0
2014	18,3	9,5	19,4	19,8	20,5	7,7	2,5	8,0	9,2	7,6
2015	17,7	6,0	20,3	22,7	23,8	7,5	2,2	7,8	10,3	7,6
2017	15,4	7,6	17,6	18,6	21,1	5,4	1,4	5,9	7,2	8,2
2018	12,1	5,8	14,1	15,8	16,9	3,4	1,0	3,6	5,1	7,3
2019	11,1	4,0	13,7	14,8	16,8	2,5	0,9	2,7	4,2	6,1
2020	12,6	5,3	15,0	15,5	16,9	2,6	0,8	2,8	4,2	5,3
2021	10,0	6,6	10,9	10,9	12,5	1,6	0,3	1,6	2,8	4,6
2022	10,6	4,0	11,8	14,8	14,7	0,6	0,1	0,5	1,8	5,0
2023										
січень	10,6	4,0	11,9	14,6	15,8	0,6	0,2	0,6	1,9	5,4
лютий	10,8	3,9	12,2	14,6	14,9	0,6	0,1	0,6	1,8	2,3
березень	11,4	3,4	12,8	14,9	15,7	0,7	0,0	0,7	1,8	2,5
квітень	11,4	3,1	13,0	14,8	16,1	0,8	0,0	0,7	1,7	3,5
травень	12,0	2,7	13,7	14,8	16,0	0,9	0,0	0,8	1,8	3,7

Джерело: сформовано на основі [6].

Таблиця 4. Споживчі кредити, надані домашнім господарствам у 2011–2022 рр. та за 5 місяців 2023 р.

Роки	Всього, млн грн	Частка споживчих кредитів, %		
		в т.ч. за строками		
		до 1 року	від 1 до 5 років	більше 5 років
2011	126192	25,6	29,6	44,8
2012	125011	28,7	33,3	38,0
2013	137346	37,1	34,6	28,3
2014	135094	38,3	30,3	31,4
2015	104879	31,7	28,2	40,1
2016	101528	33,8	27,4	38,8
2017	122066	34,9	37,1	28,0
2018	151625	46,0	32,4	21,6
2019	173702	51,3	34,5	14,2
2020	170719	51,8	34,5	13,7
2021	214134	53,5	35,8	10,7
2022	188656	58,3	29	12,7
2023				
січень	188811	59,2	28,1	12,7
лютий	184443	59,8	27,4	12,8
березень	184673	60,7	26,6	12,7
квітень	184522	61,4	26,2	12,4
травень	187504	62,1	25,7	12,2

Джерело: розраховано на основі [6].

термінами від 1 до 2 років та більше 2 років. Термін "на вимогу" має найменшу відсоткову ставку, яка за аналізований період зменшується від 5,4% в 2011 р. до 4% в 2022 р. Банки з метою впливу на фінансову поведінку домогосподарств та стабілізації ситуації банківської системи, в 2023 р. збільшили відсоток за користування коштами. Так, якщо в 2022 р. відсоток на депозити більше 2 років становив 14,%, то в квітні-травні 2023 р. він був вже 16% (табл. 3).

Що ж стосується відсотків за депозитами в іноземній валюті, то за строками "на вимогу" відсотки зменшились з 2011 р. по 2022 р. на 3,4%; "до 1 року" — зменшились на 5,8%; "від 1 до 2 років" — на 5,9% та "більше 2 років" — на 3%. В 2023 р. відсотки по депозитам в іноземній валюті залишились на рівні 2022 р.

Умови скорочення реальних доходів та уповільнення зростання зарплат можуть впливати на фінансову стабільність домашніх господарств. Банківський кредит може стати одним із інструментів, який домашні господарства використовують для підтримки своїх витрат в умовах зменшення доходів або збільшення витрат. Однак важливо розуміти, що банківський кредит — це не безкоштовний ресурс і його використання може створити додаткове фінансове навантаження у вигляді відсотків за користування кредитом. Користувачі кредитів повинні бути дуже уважними та обережними, оцінюючи свою спроможність повернути позику у майбутньому, оскільки неплатоспроможність

може призвести до серйозних фінансових проблем.

Економічна нестабільність, зумовлена COVID-19 та воєнним станом призвели до скорочення реальних доходів і уповільнення темпів зростання їх основної складової — заробітної плати, що, як наслідок, зменшило купівельну спроможність населення. Домашні господарства зіткнулися із збільшенням витрат на основні потреби, такі як харчування, житло, медичні послуги та освіта. У таких ситуаціях банківські кредити можуть стати засобом, який дозволить господарствам забезпечити невідкладні витрати. Але використання банківського кредиту повинно бути обдуманим і обережним. Кредит — це зобов'язання повертати позичені кошти плюс відсотки. Нераціональне користування кредитом може призвести до збільшення фінансового тягаря на домогосподарство в майбутньому.

Для підтримки витрат домашніх господарств, особливо у періоди економічної нестабільності, держава також може впроваджувати соціальні програми та допомоги, які спрямовані на зменшення фінансового навантаження на населення та підтримку його благополуччя. Ці заходи можуть включати збільшення мінімальної заробітної плати, надання допомоги безробітним, соціальні виплати, програми підтримки житлового будівництва та інші заходи, спрямовані на забезпечення основних потреб населення. В таких ситуаціях домогосподарствам важливо брати до уваги різні аспек-

ти фінансового планування та звертатися до фахівців за фінансовими порадами/консультаціями для правильного управління фінансами.

З точки зору економіки, надмірна заборгованість домогосподарств також послаблює здатність економіки пристосовуватися до несприятливих "сюрпризів" [8]. Домогосподарства з великою заборгованістю можуть, наприклад, скоротити своє споживання, якщо стикаються з фінансовими проблемами, такими як безробіття під час економічного спаду. Оскільки споживання слабшає, а борговий тягар домогосподарств зростає, кредитні збитки банків можуть зростати опосередковано та з відставанням. Кредитні збитки, у свою чергу, послаблюють достатність капіталу та спроможність банків видавати кредити [9].

Банки можуть змінювати процентні ставки під час кризи, щоб вплинути на депозитну та/або кредитну поведінку домогосподарств. Зазвичай, в умовах економічної нестабільності цільові процентні ставки можуть знижуватися для стимулювання попиту на кредити або підвищуватися для привернення депозитів [10; 11].

Проведений аналіз споживчих кредитів, наданих домашнім господарствам у 2011—2022 рр. та за 5 місяців 2023 р. показав, що найбільша частка споживчих кредитів строком "до 1 року" (табл. 4).

Упродовж 2011 — 2022 рр. частка споживчих кредитів строком "до 1 року" збільшилась майже на 33% і в 2023 р. продовжує зростати. Так в середньому за п'ять місяців 2023 р. вона в середньому становила майже 61% в загальній кількості споживчих кредитів домогосподарствам. Частка ж споживчих кредитів від 1 року до 5 років за аналізований період залишається майже незмінною, а от більше 5 років знизилась на 32%. Але це не означає, що домогосподарства не зацікавлені в отриманні довгострокових кредитів. Навпаки, банки, мінімізуючи свої ризики, не надають довгострокові кредити. Так, наприклад, за даними НБУ банки України в 2022 р. видали 2009 іпотечних кредитів на загальну суму 1,96 млрд. грн В порівнянні з 2021 р. іпотечне кредитування скоротилось майже в 5 разів за кількість договорів і більш як в 4 рази в грошовому еквіваленті [6]. В жовті 2022 р. запровадила програма "єОселя", завдяки якій отримали можливість пільгового кредитування під 3% з початковим внеском 20% терміном на 20 років чотири категорії українців. За даною програмою співпрацювало 5 банків: "Ощадбанк", "Приватбанк", "Укргазбанк", "Глобус банк" та "Скай банк". І якщо за даною програмою в листопаді 2022 р. було видано 146 кре-

дитів на суму 178,4 млн грн, в грудні 2022 р. — 405 кредитів на суму 501,5 млн грн, січні 2023 р. — 357 кредитів на суму 449,5 млн грн, то вже в лютому 2023 р. — лише 126 кредитів на суму 169,8 млн грн. І основна причина — війна та невизначеність і, як наслідок, мінімізація банківських ризиків [7].

Для мінімізації ризиків під час кризи банки мають підстави звертатися до реструктуризації кредитів для позичальників, які зазнали труднощів. Це потенційно передбачає: перегляд термінів кредиту, поновлення платежів або зниження процентних ставок для тимчасового полегшення фінансового навантаження на позичальників. Також в умовах кризи уряд може надавати допомогу банкам для підтримки їх ліквідності та стійкості, зокрема: фінансову підтримку, допомогу з регуляторної сторони або створення спеціальних програм для стимулювання кредитування. Усі ці заходи спрямовані на збереження стійкості банківської системи під час кризи та забезпечення продовження надання фінансових послуг домогосподарствам чи іншим суб'єктам ринку та реальній економіці. Кожен банк може використовувати свої стратегії в залежності від власних потреб, внутрішніх і зовнішніх умов та фінансових ризиків. Співпраця з державою та ефективний регуляторний нагляд важливі для забезпечення стабільності банківської системи в періоди кризи, що у свою чергу буде позитивно впливати на фінансову стійкість домогосподарств.

Вже після завершення війни всі фінансові установи матимуть достатній час, аби привести свою діяльність у норму та знову сформувати запас капіталу. НБУ максимально спростив вимоги до поточної роботи банків та відмовився від упровадження нових регуляторних вимог. Скасовано регулярну оцінку стійкості, відтерміновано вимоги до капіталу під ринковий ризик, не активуватимуться буфери капіталу [6].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи, зазначимо, що депозитна поведінка домогосподарств в умовах нестабільності та воєнного стану зміщується в бік короткострокових вкладень, зокрема вкладень "на вимогу", так як даний тип вкладення коштів дозволяє позичальнику зняти їх з рахунку за потреби в будь-який час, не втрачаючи відсотків. Водночас, кредитна поведінка домогосподарств тяжіє до використання короткостроковий банківських кредитів та визначається

станом банківської системи, умовами кредитування, рівнем ризиків, ступенем застосування банками цифрових технологій, фінансовою політикою НБУ і Уряду, внутрішніми і зовнішніми обставинами, що склалися у певному регіоні, територіальній громаді. Враховуючи, що коронавірусна криза прискорила перехід банківської системи загалом до цифровізації фінансових послуг, важливою є роль банківських цифрових інструментів у вирішенні потреби підтримки фінансової стійкості домогосподарств і самих банків. Тому поряд з фіскальними і регуляторними заходами, запровадженими Урядом для підтримки споживачів, які стикаються з фінансовими труднощами, ключовими елементами для підтримки фінансової стійкості домогосподарств є їх раціональна депозитна та кредитна поведінка, відповідальне активне управління коштами та фінансове планування, підтримка фінансової та комп'ютерної освіченості/грамотності.

В умовах воєнного стану домогосподарствам особливо важливо бути свідомими щодо своїх витрат та розумно управляти бюджетом. Це включає бюджетування, створення фінансових резервів, диверсифікацію інвестицій, мінімізацію боргових зобов'язань і підвищення фінансової освіченості. В умовах нестабільності та непевності, включаючи воєнний стан, особливу увагу слід приділити захисту фінансових активів, забезпеченню надійного страхування та розробці стратегій для мінімізації ризиків. Важливо також мати резервні фонди і екстрені фінансові плани, які допоможуть управляти можливими фінансовими труднощами під час конфлікту або кризових ситуацій, певним чином впливаючи на недопущення катастрофічних ризиків.

Враховуючи важливий вплив сектора домогосподарств на економіку, Уряд та НБУ зазвичай враховують потреби та інтереси домогосподарств під час розробки макроекономічної політики та регулювання фінансової системи. Відповідна підтримка та стимулювання сектора домогосподарств може сприяти стабільному розвитку економіки та забезпечити її фінансову стійкість. Стійкість сектору домогосподарств має значення як для макроекономічної, так і для фінансової стабільності, оскільки буферні резерви для домогосподарств вплинуть як на темпи скорочення споживчих витрат домогосподарствами, так і на підвищення ймовірності своєчасного погашення ними боргів за банківськими кредитами. Загалом, фінансова стійкість домогосподарства забезпечується комбінацією розумного бюджетування, ефек-

тивного управління доходами та витратами, належного управління боргами, забезпеченням фінансового захисту та навичками фінансової й комп'ютерної грамотності/освіченості. Це допомагає створити стабільне фінансове майбутнє і знизити ризики, пов'язані з фінансовими труднощами. Надання домогосподарствам знань щодо вмілого використання інструментів фінансового планування та достовірного і відповідального консультування з управління депозитними та кредитними коштами може допомогти їм впоратися з фінансовим стресом і змінити/згладити негативні ситуації та виробити оптимальну кредитну та депозитну поведінку, що дозволить досягти за інших рівних умов фінансової стабільності. Поглиблене вивчення питання використання інструментів фінансового планування домогосподарствами є актуальним питанням в умовах повоєнного відновлення економіки України та складником перспективи подальших досліджень.

Література:

1. Качула С.В., Лисяк А.В., Терещенко Т.Є. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України як підґрунтя забезпечення їх стійкості в умовах економічної нестабільності. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. № 2 (82). С. 108—116. DOI: 10.32782/2521-666X/2023-82-16
2. Драган О.О. Теоретичні основи формування системи управління фінансами домогосподарств. Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 5. 2015. С. 841—845.
3. Коцюрубенко Г.М. Складові забезпечення фінансової стійкості домогосподарств. Економічний вісник університету. 2015. Вип. № 26/1. С. 190—194.
4. Кізима Т.О. Кредитна поведінка домогосподарств: структурно-аналітичний аспект. Світ фінансів. 2019. № 1 (58). С. 33—46.
5. Єгоричева С.Б., Вертебний І. В. Вплив використання кредитних послуг на фінансову безпеку домогосподарств в Україні. Вісник Університету банківської справи. 2021. № 3. С. 67—74.
6. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.07.2023).
7. УНІАН: Іпотека і війна: чи реально зараз отримати у кредит омріяні квадратні метри. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ipoteka-i-viyna-chi-realno-zaraz-otrimati-ukredit-omriyani-kvadratni-metri-12245760.html> (дата звернення: 21.07.2023).
8. Економіка: монографія / П. Самуельсон; ред. О. Ліщишин. Львів: Світ, 1993. 495 с.

9. Slavkova A. A., Hordeichuk T. O. Вплив споживчого кредиту на фінансові ресурси домогосподарств. Економіка: теорія та практика. 2017. № 1. С. 67—73.

10. Kachula S., Zhytar M., Sidelnykova L., Perchuk O., Novosolova O. (2022). The Relationship between Economic Growth and Banking Sector Development in Ukraine. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2022. Vol. 19. PP. 222—230.

11. Kachula S., Lysiak L., Baranyk L., Masiuk Iu., Tereshchenko T., Salnykova T. Public-private partnership as a foundation of the financial stability of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research — Magnanimitas. 2023. 12/03-XXIX. PP. 152—159. doi: <https://doi.org/10.33543/1301347683>

References:

1. Kachula, S., Lysiak, L., & Tereshchenko, T. (2023), "Financial behavior of households in the regions of Ukraine as a basis for ensuring their stability in conditions of economic instability", *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2 (82), pp. 108—116. doi: 10.32782/2521-666X/2023-82-16

2. Drahan, O.O. (2015), "Theoretical foundations of the formation of the household finance management system", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, Vol.5, pp. 841—845.

3. Kotsiurubenko, H.M. (2015), "Components of ensuring the financial stability of households", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, Vol. 26/1, pp. 190—194.

4. Kizyma, T.O. (2019), "Credit behavior of households: structural and analytical aspects", *Svit finansiv*, vol. 1 (58), pp. 7—18.

5. Yehorycheva, S.B., & Vertebnyi, I. V. (2021), "The impact of the use of credit services on the financial security of households in Ukraine", *Visnyk Universytetu bankivs'koi spravy*, vol. 3, pp. 67—74.

6. National Bank of Ukraine (2023), [Online], available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 10 July 2023).

7. Information agency "UNIAN or Ukrainian Independent Information Agency of News" (2023), "Mortgage and war: is it really possible to get the dream square meters on credit now", available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/ipoteka-i-viyna-chi-realno-zaraz-otrimati-ukredit-omriyani-kvadratni-metri-12245760.html> (Accessed: 21 July 2023).

8. Samuelson, P., & Lishchyshyn, O. (1993), *Ekonomika [Economy]*, Lviv, Ukraine.

9. Slavkova, A. A., & Hordeichuk, T. O. (2017), "The impact of consumer credit on the financial resources of households", *Ekonomika: teoriia ta praktyka*, vol. 1, pp. 67—73.

10. Kachula, S., Zhytar, M., Sidelnykova, L., Perchuk, O., & Novosolova, O. (2022), "The Relationship between Economic Growth and Banking Sector Development in Ukraine", *WSEAS Transactions on Business and Economics*, Vol. 19, pp. 222—230, available at: <https://wseas.com/journals/articles.php?id=1456> (Accessed 10 July 2023).

11. Kachula, S., Lysiak, L., Baranyk, L., Masiuk, I., & Tereshchenko, T. and Salnykova T. (2023), "Public-private partnership of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine", *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. 14/01-XXXIV, pp. 152—159. doi: <https://doi.org/10.33543/1301347683>

Стаття надійшла до редакції 08.08.2023 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292